

בחובה מעיקרא, ואם יחלקו תהא להם ברכת הזימון רשות, וגדול המצווה ועושה (14) ממי שאינו מצווה ועושה.

אוכל עמהם, אלא אם כן נתנו לו רשות, ואילו גם שנים מזמנים בפני עצמן, למה יאכל עמהם בלי רשות.

תא שמע מברייתא כדעת האומר ששנים לא יזמנו: השמש שהיה משמש על השנים, הרי זה אוכל עמהם, אף על פי שלא נתנו לו רשות, ואין בכך משום גאווה, (15) כי ודאי הם רוצים שיאכל עמם כדי שיוכלו לזמן יחדיו, (16) אבל אם היה משמש על השלשה, כיון שיכולים לזמן בלעדיו, הרי זה אינו

דוחה הגמרא: שאני התם, בברייתא, דניחא מה-ב להו שיאכל עמהם כדי המקבע להו ברכת הזימון בחובה, שהרי גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.

תא שמע מברייתא כדעת האומר ששנים מזמנים בפני עצמן: שלש נשים מזמנות לעצמן, (17) וכן שלשה עבדים מזמנים

14. משמע מכאן שעצם המעשה גדול הוא כשאינו מצווה, ואין כלל זה אמור רק כלפי שכרו, שהרי לא מסתבר שיהא איסור למעט משכרו.

15. כך פירש רש"י, והיינו שאכל משלו, או שהמנהג היה שאוכל משלהם בפני עצמו, אך לא הותר לו לאכול משלהם בלא רשותם לצורך זימון, ואכן בערוך השלחן [קע יח] כתב שאסור לאדם זר לאכול משל חברו שלא ברשותו כדי לחייבו בזימון.

16. הרא"ש כתב שמכאן משמע שמצוה לחזר אחר שלשה לזימון, כי ברוב עם הדרת מלך, ומדבריו משמע לכאורה כי כיון ש"רוב עם" הוא רק באלו הנצרכים לקיום המצוה, ואם יוסיף על שלשה לא יחשב בכך יותר "ברוב עם", שאם לא כן איך הוכיחה הברייתא שאין מזמנים בשנים, והרי יתכן שרוצים בצירוף השמש ל"רוב עם". אך זה אינו נכון, שהרי גם אם היו ששה או עשרים אין נחלקים משום רוב עם [רמ"א קצג ב וראה שם ט"ז סק"ג], ובהכרח שיש שתידרגות ב"רוב עם", המעולה היא באלו הנצרכים לקיום המצוה, ולצורך זה ירצו שהשמש יאכל עמם, והשניה לה ככל שירבו המשתתפים, אך לצורך זה לא יסכימו שיאכל עמם.

17. תוס' [ד"ה שאני] כתבו שהמנהג שאינם מזמנות, כי אינו חובה עליהן, ומדבריהם משמע שגם אינן מצטרפות לאנשים לזימון, ורבינו יונה והרא"ש כתבו שהן חייבות בזימון אפילו בפני עצמן, ובשו"ע [קצט ז] נפסק שלעצמן רשות, אך כשאכלו עם ג' אנשים חייבות בזימון, וכן דעת הסמ"ג [עשין כו], וביאר החזו"א [ל ח] טעמו, שחייב זימון חל גם על נשים, אלא שאין זימון אלא בשלשה אנשים כמו שאין דבר שבקדושה אלא בעשרה אנשים [ותמוה, א"כ איך רשאות לזמן בפני עצמן]. והגר"א הסיק שגם לעצמן הוא חיוב, והביאו בבה"ל וכתב שלא נהגו כן.

ובשו"ע הגר"ז [קצט] כתב שאם אכלו נשים עם האנשים והתחייבו בזימון, הרי הן כששה שאכלו, רשאות להתחלק ולזמן לעצמן, וזימון זה חובה עליהם.

ובביאור הלכה הביא מיד הקטנה שבצירופה לאנשים לא תזמן האשה אלא רק תענה, ובכף החיים כתב שהטעם לכך משום שספק אם היא חייבת בברכת המזון מדאורייתא, ואינה מוציאה את האנשים בברכת הזימון, אולם יתכן שנשים לא התחייבו כלל לזמן, ואפילו בצירופן לאנשים חיובם רק לענות, ולפ"ז, אם הצטרפו לאנשים, זה לא יוכלו להתחלק ולברך לעצמן.

יחד, שלא יזמנו משום שקביעותם יחד נחשבת פריצותא⁽²⁰⁾ [וכן קטנים לא יזמנו עם עבדים, כי חוששים מהעבדים על משכב זכור עם הקטנים]. דנה הגמרא: תפתיים, יש להוכיח דרב הוא דאמר, אם רצו לזמן אין מזמנין.

דאמר רב דימי בר יוסף אמר רב: שלשה שאכלו כאחת, ולפני שברכו ברכת המזון יצא אחד מהם לשוק, קוראין לו ומודיעים לו שהם רוצים לזמן עמו, ויענה עמם ממקומו ומזמנין עליו אף שאינו נמצא בחדר אחד עמהם.

ומשמע, טעמא שיכולים לזמן, הוא רק משום ד"קוראין לו" ומצטרף עמהם לשלשה. הא לא קוראין לו, לא יזמנו. ומוכח, שלדעת רב שנים בפני עצמן לא יזמנו.

דוחה הגמרא: שאני התם, באופן שאכלו יחד ויצא אחד מהן, שאינם יכולים לזמן אלא אם מצטרף עמהם, כיון דכבר אקבעו

לעצמן⁽¹⁸⁾ אבל אם אכלו נשים ועבדים וקטנים יחד, אפילו אם רצו לזמן אין מזמנין [והטעם לכך מבואר בסמוך], והא לענין זימון מאה נשי כתרי גברי דמיין שהרי אין בהם חובת זימון לעולם, ובכל זאת קתני "נשים מזמנות לעצמן, ועבדים מזמנין לעצמן" ואם כן גם שני אנשים יהיו רשאים לזמן אף שאינם חייבין בזימון.

דוחה הגמרא: שאני התם, בנשים ועבדים, כי אף שאינם בני חיוב זימון, יש בהם מעלה על שני אנשים, כיון דאיכא שלש דעות. ולמדו מ"גדלו לה' אתי" שברכת זימון היא הודאה הנאמרת מפי שלשה בני דעה לפחות. מה שאין בשני אנשים בפני עצמם.

מקשה הגמרא: אי הכי⁽¹⁹⁾ אימא סיפא של הברייתא: נשים ועבדים שאכלו יחד, אפילו אם רצו לזמן, אין מזמנין. אמאי לא מזמנין יחד? והא איכא דעות!?

מתרצת הגמרא: שאני התם, בנשים ועבדים

שמיישב הגירסא בשני אופנים.

20. הראב"ד בתמים דעים [א] כתב שהטעם לדין ששנינו במשנה שאין אנשים מזמנים עם נשים ולא עם עבדים הוא משום שאינן בני קביעות.

ורבינו יונה כתב בשם רש"י, שהטעם הוא משום שאין חברתן נאה ואפילו עם בעליהן. אולם רש"י בערכין [ד א ד"ה מזמנות] כתב שהטעם הוא משום שנשים לא אומרות "ברית ותורה" ועבדים לא אומרים "נחלתנו", ותמה הגר"א א"כ למה הוצרכה הגמרא כאן לטעם ש לפריצות, והרי גם העבדים אינם אומרים מה שנשים אומרות, ולכן ביאר שאין קפידא על מה שאין נשים אומרות "ברית ותורה" שלא שייך

וראה באגרות משה [או"ח ח"ה ט] שאשה צריכה להצטרף לאנשים, והם חייבים להמתין עליה לזימון.

18. הרמב"ם [ברכות ז] כתב שנשים או עבדים מזמנים לעצמן, ובלבד שלא יזמנו בשם. וביאר הכסף משנה שאין דבר שבקדושה פחות מעשרה גדולים ובני חורין, כמו שמצינו בתפלה [תפלה ח], ותמה באבן האזל, שהרי קטן היודע למי מזמנין מצטרף עם גדולים לזימון בשם, ובהכרח שחלוק דין עשרה בזימון מתפלה.

19. תוס' [ד"ה אי] כתבו, שאין לגרוס "אי הכי" שהרי יש להקשות כן בעצם הברייתא גם ללא ההנחה "דאיכא דעות", וראה פני יהושע

להו בחובה מעיקרא, ושוב אינם רשאים להחלק, כדי שיקיימו יחד זימון של חובה. אך עדיין יתכן ששנים שאכלו בפני עצמן רשאים לזמן.

אלא תסתיים ניתן להוכיח להיפך: דרבי יוחנן הוא דאמר אם רצו לזמן אין מזמנין.

דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שנים שאכלו כאחת, אחד מהן יוצא בברכת המזון מפי חברו.⁽²¹⁾

והוינן בה, מאי קא משמע לן, הרי כבר תנינא: שמע ברכה ולא ענה בפיו, יצא, משום ש"שומע כעונה". ומה החידוש בכך שיוצא ברכת המזון מפי חברו?

ואמר רבי זירא, כוונת רבי יוחנן לומר, שאין ברכת הזימון ביניהם. דהיינו, שאינם רשאים⁽²²⁾ לברך ברכת הזימון, שהיא ברכת שניהם יחד, שהאחד קורא "נברך" וחברו עונה "ברוך", אלא אחד שומע ברכת המזון

מחברו.⁽²³⁾ ונמצא שרבי יוחנן סובר שאינם רשאים לזמן.

ומסקנת הגמרא: אכן תסתיים שרבי יוחנן הוא זה שאמר "אם רצו לזמן אין מזמנין", ואילו רב סבר שמזמנים.

אמר ליה רבא בר רב הונא לרב הונא: איך יתכן לומר שרבי יוחנן הוא זה שאמר "אם רצו לזמן אין מזמנין", והא רבנן דאתו ממערבא אמרי: אם רצו לזמן, מזמנין.

מאי לאו, דשמיע להו מרבי יוחנן, שהיה בארץ ישראל, שהרי לא יכלו לשמעה מרב שהיה בבבל.

דוחה הגמרא: לא, דשמיע להו מרב, מקמי דנחית לפני שהוא ירד לבבל.

גופא, אמר רב דימי בר יוסף אמר רב: שלשה שאכלו כאחת, ויצא אחד מהם לשוק, קוראין לו ומזמנין עליו⁽²⁴⁾.

בהם, אלא שגם הן אינם אומרות "נחלתנו" כעבדים, כי הארץ לא התחלקה לנקבות. ובראש יוסף כתב שאשה אינה מצטרפת כי חיובה מדרבנן, ודינה כקטן שאינו מצטרף אף אם הגיע לחינוך וחייב מדרבנן [קצט י].

21. הרשב"א צידד שמדובר באופן ששניהם יודעים לברך, והחידוש הוא שבדיעבד יוצא בברכת חברו - כי אילו אחד מהם אינו יודע, איך הוינן בה "מאי קמ"ל", והרי יש כאן חידוש שאע"פ ששנינו בסמוך שבכל שנים מצוה להחלק, מכל מקום באופן זה צריך הבור לצאת מפי החכם - אך ראה בסמוך שדחה ביאור זה.

22. החידוש הוא שאין רשאים לזמן [מהטעמים שבהערה 12], ואילו מה שאין חייבין לזמן,

פשיטא הוא. אך רש"י כתב שאין "צריכין" זימון, וראה צ"ח שביאר כוונתו.

23. כך פירש רש"י. אך הרשב"א ביאר שלכתחילה יוצא בברכת חברו ולא יאמרו "נברך" [ובדיעבד אף אם אמר "נברך" יצאו ידי ברכת המזון], והעלה מכך שרבי יוחנן אמר שיוצא לכתחילה בשמיעה, ולא ידע מה שנינו שמצוה להחלק, או שסבר כי אינה אלא "מצוה", אך אין חיוב אפילו לכתחילה.

24. כתב רבינו יונה [להלן נ א] שמועיל רק לקיים את חיוב הנשארים שקראו לו, אך הוא עצמו, כיון שלא התכוון לצאת, אינו יוצא בזימון זה, וכן משמע מלשון רש"י [ד"ה קוראין] "ודי להם בכך". אך הרמב"ם [ברכות ה יג] כתב

אמר אביי: ודין זה הוא דוקא באופן דקרו ליה ועני עמהם "ברוך שאכלנו משלו",⁽²⁵⁾ אך אם הוא רחוק ואינו יכול לענות עמהם, אינו מצטרף.

אמר מר זוטרא: ולא אמרן שמצרפים את היוצא לזמן עמם, אלא באופן שהיו רק שלשה שאכלו יחד, אבל בעשרה האוכלים יחד ורוצים להזכיר שם ה' בזימון, אין היוצא מצטרף עמם עד דנייתי [יחזור]⁽²⁶⁾ ויהא עמם במקום אחד.

מתקיף לה רב אשי: אדרבה איפכא מסתברא, שהיוצא מעשרה יצטרף עמהם, כי

תשעה הם רבים, והנשארים נראין בעשרה, ואילו היוצא משלשה לא יצטרף עמהם, כי שנים הנותרים הם מועטים, ואין נראין בשלשה.

ומסקנת הגמרא: הלכתא כמר זוטרא, שהיוצא מעשרה לא מצטרף עמהם.

מאי טעמא — כיון דבעי לאדכורי שם שמים, בציר מעשרה לאו אורח ארעא.⁽²⁷⁾

אמר אביי: נקיטינן הלכה למעשה, שנים שאכלו כאחת, מצוה ליחלק, וכל אחד יברך בפני עצמו ברכת המוציא וברכת הזימון.⁽²⁸⁾

שגם הוא יוצא בזימון.

ונחלקו אם כיון שיצא בטלה קביעותו, ויכול רק להצטרף ולהשלים לשלשה, או שבענייתו הוא נחשב כהמשך קביעותו עמהם במקום אכילתו, וראה ברשב"א בשם רב האי גאון שמצטרף רק אם פתחו של בית לשוק, והיינו רק אם קוראים לו כדי להמשיך קביעותו, אך צירוף אינו תלוי באופן הפתח.

25. כך פירש רש"י, והיינו אפילו אם בתחילה הלך לרחוק, כיון שבעת הזימון עונה עמהם, מצטרף לזימון [וראה רמב"ן שצירוף זה מועיל רק לזימון, כי כבר הצטרפו בתחילת אכילתו, אך לשאר דברים שבקדושה אין צירוף במקצת מועיל, אלא אם שב למקומו].

אך הרא"ה ביאר שקוראים לו וחוזר ובא אצלם לזימון, והוא שיעור למרחק, שכל עוד יכולים לקרא לו, נחשב מצורף להם ולא פקע צירופם לזימון ביציאתו, אך בעשרה פקע הזימון מיד ביציאתו, כיון שהיו שעה אחת בלא עשרה, וראה גירסתו בסמוך.

26. הרא"ה גרס "עד דאיתיה" וביאר שבעשרה צריך שיהא עמם כל הזמן, כי אם יצא פקע

צירופם לזימון, ואפילו יחזור לא יתחייב.

ובעמק ברכה [עמ' ס] כתב שהיוצא לשוק מצרף רק כג' דעות, ואינו מועיל להזכרת שם שמים, שאינו אלא בצירוף י' אנשים במקום אחד ולא ב' דעות.

27. במגילה [כג ב] למדו שאין דבר שבקדושה פחות מעשרה מדכתיב "ונקדשתי בתוך בני ישראל", ואילו לענין הזכרת השם בזימון נקטו את הטעם של בציר מעשרה לאו אורח ארעא, ומשמע שזימון אינו ככל דבר שבקדושה [וראה רשב"א וטורי אבן שם], ובב"י [ס"ס קצט] כתב שלכן מזמנין על קטן היודע למי מברכין, אף שבתפילה אינו מצטרף למנין.

אולם בירושלמי [ברכות פ"ז ה"ג] נקט את המקור מ"ונקדשתי" גם לגבי זימון, ונפקא מינה אם צריך לעמוד בהזכרת השם בזימון ככל דבר שבקדושה, [ובחתם סופר או"ח נא, ובה"ל נה ד"ה ולא נקטו שאין עומדין], וראה עוד להלן [מז הערה 53].

28. רש"י [ד"ה מצוה], אך תוס' [ע"א ד"ה אם, חולין קו ד"ה ושמע] נקטו שרק בברכת המזון לא יצא מחברו, וביאר רשב"ם שהחמירו

כי לכתחילה אינו ראוי לצאת בשמיעה מפי חברו.⁽²⁹⁾

תניא נמי הכי: שנים שאכלו כאחת מצוה ליחלק. במה דברים אמורים, כששניהם סופרים, חכמים, שיודעים לברך לעצמם, אבל אם היה אחד מהם סופר ואחד בור, שאינו יודע לברך, סופר מברך ובור יוצא בשמיעה מפי הסופר.

אמר רבא: הא מילתא דלהלן, אמרייתא אנא, ואיתמרר גם משמיה דרבי זירא

בוותי: שלשה שאכלו כאחת, וחלקם רוצים לזמן, דרך ארץ הוא⁽³⁰⁾ שיהא האחד מפסיק לשנים שרוצים לזמן, וימתין עד גמר הזימון שהוא בסוף ברכת הזן [כדלהלן], ויחזור לסעודתו,⁽³¹⁾ ואין שנים צריכים להיות מפסיקין לאחד, אלא ימתין עד שיסיימו כדי לזמן יחד.⁽³²⁾

תמזה הגמרא: וכי שנים לא מפסיקין לאחד? והא רב פפא אפסיק ליה לצורך "אבא מר" בריה, שסיים סעודתו ורצה לזמן, אף שהיו עמו בסעודה איהו [רב פפא] ועוד

בה כי היא מדאורייתא, אך ברכה ראשונה יכול לצאת בשמיעה כי היא מדרבנן, ור"י ביאר שברכה ראשונה אינו יוצא מחברו משום שעומדים להפרד, ואילו בכרכה אחרונה יוצא, כי יושבים לאכול יחד ודעתם להצטרף, [ע"פ רבינו יונה].

וראה במשנה לעיל [מב א] שהיושבים מסובים מצטרפים לאכול יחד, ואחד מברך לכולם, ברכה ראשונה ואחרונה [תוס' שם], אך כאשר כל אחד אוכל בפני עצמו אינו יוצא בברכת חברו.

29. כבר הבאנו בשם הרשב"א שרבי יוחנן ביאר בכוונת הברייתא, שאינה אלא "מצוה", אך אין זה "חיוב" אפילו לכתחילה. אולם מדברי תוס' [ע"א ד"ה א] משמע שאינו יוצא בשמיעה מחברו.

30. רש"י [ד"ה אחד], אך רבינו יונה ביאר שאחד חייב מדינא להפסיק לשנים. והרשב"א כתב שהשנים מזמנים עליו בעל כרחו, אפילו אם לא יענה, כיון שעומד שם [ויתכן שגם לרש"י רק כשהוא באמצע סעודתו אין מזמנין עליו בעל כרחו, כי אינו מצטרף, אך אם סיים ואינו רוצה לענות, מודה רש"י שיצטרף בעל כרחו].

וכתבו האור זרוע והרא"ה שהאחד חייב להפסיק לשנים רק כשהוצרו לצאת, אך אם לא הוצרכו אינו אלא דרך ארץ, אך השו"ע [ר] לא הזכיר חילוק זה, וראה בה"ל [ד"ה שאכלו].

ובעמק ברכה [שם] כתב שדין זה חלוק מאחד שיצא לשוק, שאין מזמנים עליו אלא אם קורין לו ועונה, כי כששלשה במקום אחד מזמנין משום צירוף ואין צריך שיענה, אך היוצא לשוק מזמנים עמו רק כג' דעות, כמו שמצינו בנשים, ולזה צריך שיענה.

31. כך פירש רש"י [ד"ה אחד], ואילו הרשב"א כתב בשם רב האי גאון שהאחד צריך לברך שוב המוציא, וביאר שכוונתו לחייבו לברך ברהמ"ז כיון שהפסיק, ולכן אם רוצה לאכול שוב, צריך לברך המוציא. ובשם הראב"ד הביא שצריך ליטול ידיו, כי בברכת הזימון יוצא בברכה ראשונה של ברהמ"ז, ואיך יאכל באמצע ברהמ"ז.

32. כך פירש רש"י [ד"ה אחד], ואילו הרשב"א כתב בשם רב האי גאון שהאחד יברך לעצמו בלא זימון, ויצא. וכתב הב"י [ר] דהיינו רק באופן שאינו יכול להתעכב, אך אם יש לו זמן חייב להמתין עד שיסיימו השנים, כדי לזמן

חד?

מתרצת הגמרא: **שאני רב פפא, דלפנים משורת הדין הוא דעבד, כדי לכבד את בנו.** (33)

יהודה בר מרימר ומר בר רב אשי ורב אחא מדפתי כרכי ריפתא בהדי הדדי, אכלו לחם יחד, וכיון שהיו שלשה התחייבו בזימון, אך כיון שלא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבריה בחכמה או בזקנה מחבריו כדי לברוכי להו [והגדול שבחבורה מזמן ומברך ומוציא את כולם בברכתו, כדלהלן מז א], [אמרו], הא דתנן שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן, הני

אחר כך אתו לקמיה דמרימר, ושאלו אם עשו כראוי.

אמר להו: ידי ברכה [ברכת המזון] יצאתם, אולם ידי חובת זימון לא יצאתם, כי מצות הזימון היא גם במקום שאין גדול הקורא לשאר המסובים.

וכי תימרו, ניהדרר כעת ונזמן, ונאמר עתה

עמם, ותמה הב"ח שהרי אם צריך לצאת מפני הסכנה, פשיטא הוא, ואילו משום הפסד ממון ודאי אסור לעבור על דברי חכמים, והעלה מכך שחייב זימון חל רק בגמר הסעודה, ורק אז אסור להחלק.

33. בברכי יוסף דן באופן שרק אחד סיים, אך אחד מהשנים מסכים להפסיק לצרכו, אם השלישי חייב להפסיק. ודקדק מנדרון הגמרא על מה שהפסיק "רב פפא" לבנו, שלכאורה תמוה, שהרי היה עמו עוד אחד, והיה ראוי לומר ששניהם הפסיקו, ובהכרח שהשני הפסיק מפני כבוד התורה של אבא בן רב פפא, ובכל זאת לא התחייב רב פפא להפסיק מחמתם, כי השני היה באמצע סעודתו, [או להיפך, שרב פפא הפסיק לכבוד בנו, ובכל זאת לא התחייב השני להפסיק].

34. תוס' הרא"ש והריטב"א ביארו שהם סברו כי במקור לזימון מצינו שמושה אמר "גדלו לה" או שדוד אמר "הבו גדול", ומשמע שהגדול קורא לרבים, ואין זימון אלא באופן כזה שהגדול משאר המסובים קורא והם עונים, אך כשאינן

גדול עדיף שכל אחד יברך לעצמו.

ובשו"ת פנים מאירות הוכיח מכך שחייב זימון אינו רק בקריאת האחד לאחרים לזמן, אלא גם בהוצאתם ידי חובה בברכתו, וסברו שאם אין זימון לא יצאו, וכן מבואר בב"ח [קצג] וביאור הגר"א [ס"ס קצה] וראה אשר לשלמה [מועד טז].

והחזו"א [ל ד] כתב שמלשונו של מרימר שאמר להם "ידי זימון לא יצאתם", מוכח שהם כן זימנו, אלא שזימנו בנוסח אחר מתקנת חכמים, ולכן אמר להם שלא יצאו ידי זימון בנוסח שלהם.

וראה במנחת שלמה [יה טז], שסברו כי אין לזמן אלא כתקנת חכמים, ובמקום שיש ספק אם כך תקנו, עדיף שלא לזמן, כי אם יראו שכל אדם עושה כיושר בעיניו יחלש תוקף התקנה [אך ראה בה"ל קצז ד"ה עמהם].

והט"ז [קצג סק"ג] כתב, שטעות נוספת היתה להם בכך שברכו כל אחד בפני עצמו, והפסידו מעלת "ברוב עם" [ואולי סברו ששלשה אינם נחשבים "ברוב עם"].

35. הב"ח [קצג] הוכיח מכאן שהעונים לא

את ברכת הזימון,

אי אפשר לעשות כן, כי אין זימון למפרע, אלא רק קודם ברכת המזון. דנה הגמרא: באופן שבא אדם שלא אכל, ומצאן כשהן מברכים [מזמנים], ואינו יכול לומר "ברוך שאכלנו משלו", מהו אומר אחריהם?

רב זביד אמר "ברוך ומבורך" (36), רב פפא אמר עונה "אמן" (37).

ולא פליגי, כי דבריהם נסובו על אופנים חלוקים. הא, רב זביד עסק באופן דאשכחינהו דקא אמרי [המזמן] "נברך", ואילו הא, רב פפא דיבר באופן דאשכחינהו דקא אמרי [העונים] "ברוך". והיינו, כי אם אשכחינהו דקא אמרי המזמן "נברך" אומר אחריו "ברוך ומבורך", ואם אשכחינהו דקא

אמרי העונים "ברוך", ולא שמע שהמזמן אומר "נברך" ובכך מבקש מהשומעים לברך, אינו יכול לומר "ברוך ומבורך", ולכן עונה עמהם "אמן".

תני חדא: העונה אמן אחר [כל] (38) ברכותיו של עצמו, הרי זה משובח. ותניא אידך: הרי זה מגונה.

מבאר הגמרא: לא קשיא, הא שנחשב "משובח", הוא בברכת "בונה ירושלים" שבברכת המזון, כי היא הברכה האחרונה שחיובה מדאורייתא, (39) וענייתו נסובה על כל שלשת הברכות, ואילו הא שנחשב "מגונה", הוא כשעונה אמן בכל שאר ברכות, כי כל זמן שלא סיים ברכותיו מגונה הוא לומר "אמן".

יברכו ברכת המזון בעצמם, אלא ישמעוה מהמזמן, שהרי אם מברכים בעצמם נמצא שגם אם יברכו יחד יהא להם חילוק ברכות, וכתב הט"ז שרק בזמן הגמרא יכלו לכוון ולצאת בברכת המזמן, אך בזמנינו עדיף שכל אחד יברך בלחש.

36. תוס' הביאו בשם בה"ג שיאמר "ברוך הוא ומבורך שמו תמיד לעולם ועד", ואם היו עשרה ומזמנים בשם, יוסיף "ברוך אלהינו ומבורך וכו'". ובמג"א [קצח א] כתב שאם שתה עמהם, אומר "ברוך שאכלנו", והפמ"ג דן אם בעשרה יאמר עמהם "אלהינו".

37. השל"ה כתב שגם המסובין יענו "אמן" אחר שיאמר המזמן "ברוך שאכלנו", והלבוש [קצח] כתב שלא יענו כדי שיתנו לב לברכתם. וביאר המג"א [ריש קצב] שדין זה תלוי במחלוקת דלהלן, כי אם ברכת הזימון היא עד נברך, יענו, כי זו סוף הברכה. אך אם היא עד

סוף ברכת הזן, לא יענו, כי סוף נברך הוא באמצע הברכה.

והט"ז הרחיב בזה, וכתב [קצח א] שהשומעים את בקשת המזמן "נברך", צריכים לברך "ברוך שאכלנו" או "ברוך ומבורך", והשומע את ברכתם עונה אמן כמו אחר כל הברכות, אך אם שמע רק את המזמן חוזר ואומר "ברוך", לא יענה, ואף שאינו צריך לברך, אינו מחוייב יותר מהמסובים שאינם עונים, ושלא כהלבוש שהשומע "ברוך" מהמזמן יענה "אמן".

וראה בשעה"צ [רא טו] ש"נברך" היא ברכת הזימון, ואמירת המסובים "ברוך שאכלנו" נחשבת כעניית אמן, ולכן הבא ושומע שאומרים "ברוך" אומר עמהם "אמן", ואינו כעונה על ברכתם.

38. גירסת רש"י [ד"ה הא]

39. תוס' [ד"ה הא] נקטו, שרק העונה אחר

אבי עני ליה, ל"אמן" שאחר ברכת "בונה ירושלים", בקלא, כי היכי דלשמעו פועלים שנגמרה ברכת המזון, שהרי אין עונים "אמן" אלא אחר כל הברכות, וליקומו ללכת לעבודתן, ולא היה איכפת לו שיפסידו ברכת "הטוב והמטיב", כיון דהטוב והמטיב לאו דאורייתא, וכשתקנוה חכמים לא התירו לפועלים לבטל ממלאכתן לצורכה.⁽⁴⁰⁾

ואילו רב אשי עני ליה בלחישא, כדי שלא

ישמעו ויבינו שנגמרו הברכות, כי היכי דלא נזולו בכרכת "הטוב והמטיב".⁽⁴¹⁾

רבי זירא חלש, חלה. על לגביה, בא לבקרו, רבי אבהו. קביל עליה, קיבל עליו רבי אבהו: אי מתפח [אם יבריא] קטינא חריך שקי [כך היה כינויו של רבי זירא⁽⁴¹⁾], עבידנא יומא טבא לרבנן!

אתפח רבי זירא, עבד רבי אבהו פעודתא

ברכת "בונה ירושלים" בברכת המזון נחשב "משובח", וביאר המג"א [רטו ב] שענייתו באה להבדיל בין שלשת הברכות הראשונות שהן מדאורייתא, לברכה שלישית שהיא מדרבנן.

אך רש"י [ד"ה הא בבונה] נקט שגם העונה אחר ברכות ק"ש שחרית וערבית הרי זה משובח.

ודעת הרמב"ם [ברכות א טזיח] שאינו עונה אמן על ברכת עצמו, אלא אם ברך לפחות שתי ברכות סמוכות, ורק העונה אחר ברכתיו בק"ש של ערבית נחשב משובח, אבל בק"ש של שחרית הוא מגונה, וביאר רבינו יונה שבערבית יש שתי ברכות ללא הפסק, ואילו בשחרית הק"ש מפסקת, ואינו עונה אלא על ברכה אחת, והמאירי כתב שבשחרית לא יפסיק כי צריך לסמוך גאולה לתפלה.

והראב"ד [שם] והרא"ה כתבו שבין הברכות אינו עונה משום הפסק, אך במקום שאין חשש הפסק, עונה אפילו אחר ברכה אחת, כגון אחר ברכה אחרונה על הפירות.

וכתב הב"י שנהגו לענות אחר "ישתבח" ו"יהללך" בהלל, וביאר המג"א דהיינו משום שנחשבות כסמוכות כי אינו יכול להפסיק ביניהם לברכה שלפניהם, ואינם כברכת הפירות שיכול להפסיק בדיבור בין ברכה ראשונה לאחרונה.

ובמג"א [נא ב] דייק מלשון השו"ע שגם אם סיים ברכה יחד עם חברו, אינו עונה אמן, [ובאגרות משה ח"ה ט נקט שה"ה אם סיים תכ"ד לחברו], אך כתב שבברכות "ישתבח" ו"יהללך" שנחלקו בהם אם עונה בהם אחר עצמו, כשסיים יחד עם הש"ץ יענה אחריו.

40. הפרישה [קצא] תמה ממה נפשך, אם אביי אכל עמהם, הרי אין צריכים להפסיק, וכדלעיל [טז א] שאם בעל הבית עמהם מברכין ד' ברכות, ואילו לא היה עמהם הרי אמרו [שם] שמברכין רק ב' ברכות, ודחק שמדובר באופן שארע ואמרו ג' ברכות.

41. כתב הרמ"א [קפח ב] שרק כשמברך לברו עונה אמן זה בלחש, אבל כשמזמנין, עונים אחריו אמן כמו על שלשת הברכות הראשונות, וגם המברך עונה בקול כי כיון שכלם עונים עמו, אינו ניכר כל כך. והב"ח כתב שהחשש שיזולזלו היה רק בזמן הגמרא שלא היו הפועלים אומרים הטוב והמטיב, וכיון שיפסיקו יבואו אחרים לזלזל בה, אך כיום שגם הפועלים מברכים אותה [קצא ב] אין לחוש לזלזול, ויכול לאומרו בקול.

1. נקרא "קטינא" מפני שהיה נמוך, ו"חריך שקי" מפני מעשה שהיה, שהיה נכנס לתנור